

Nr 397.

Av herr **Christiernsson**, angående åtgärder för stärkandet av justitie- och militieombudsmännens fria ställning.

Det finnes anledning för riksdagen att taga i övervägande åtgärder för stärkande av justitieombudsmannens ställning.

J. O. — liksom för en viss gren av förvaltningen M. O. — är riksdagens främste troman. Han utgör under tid, då riksdagen icke är samlad, en påminnelse om den samhällslivet i dess helhet övervakande ställning riksdagen intager. J. O.:s liksom riksdagens möjligheter att inskrida mot maktmissbruk och försumlighet inom förvaltningen äro emellertid noggrant reglerade. Det är därför av stor vikt, att J. O. effektivt utnyttjar de kontrollbefogenheter som anförtrotts honom. Kontrollen från riksdagens sida över författningens och lagarnas efterlevnad får icke förslappas. Skulle kontrollmaskineriet klicka, måste ju de ännu ansvarsmedvetna statsmakterna själva inskrida för att återställa den konstitutionella jämvikten.

Klander riktas f. n. tid efter annan gentemot byråkratien och domstolarna. De statliga, vanligen oavsättliga ämbetsmännen ådagalägga ofta en uppenbar ansvarslöshet. De egenskaper, som känneteckna byråkratien, ämbetsmannaväldet, hålla på att göra sitt intåg i vårt land. När det gäller domstolarna kan en ursäkt sökas däri, att vår förmultnande processrätt låter dessa arbeta under särskilt vidriga omständigheter. Sanningen är ofta omöjlig att utleta under gällande processordning, och domstolarna få döma på gissningar. Hovrätternas hela organisation och arbetssätt rentav skapar byråkratism.

I detta läge kan icke den författningsenliga kontrollen över förvaltningen få vara ineffektiv. Gällande kontrollmöjligheter måste utbyggas och förstärkas. Regeringsmakten måste genom J. K. skärpa *sin* övervakning. Kanslern bör sökas bland särskilt dugande och självständiga män. Riksdagen å sin sida måste kunna sätta särskild lit till J. O.:s och M. O.:s åtgärder. Vad särskilt kontrollen över domstolarna beträffar och allra särskilt Högsta domstolen är det ju så, att riksdagens opinionsnämnd icke utövat någon påtaglig granskning av domstolens ämbetsgärning, vilket gällande författningar även i hög grad försvårar, och regeringen har släppt *sitt* grepp över Högsta domstolen genom att böja sig för den praxis, varigenom domstolen kompletterar sig själv.

Så återstår då kontrollen genom J. O.:s försorg. Betydande olägenheter föreligga f. n. vid förvaltningen av ämbetet. Dess innehavare växla synnerligen ofta. Justitieombudsmännen utses enligt en fast praxis bland jurister, vilka sikta till »högre» poster, ofta just inom Högsta domstolen. J. O., som skulle vara riksdagens särskilda troman, är därför ofta själv en byråkrat, tillskuren efter i hovrätten stipulerade mått. Han står i beroende av ämbetsmännen och

i vart fall av i ämbetsmannakretsarna gängse ton och betraktelsesätt. Avsteg härifrån kunna rendera honom avbrott i karriären.

Att J. O. icke förmår hävda sin ställning gentemot Högsta domstolen, framgår särskilt av vissa under det tilländalupna året timade tilldragelser. Ehuru J. O. enligt 101 § i regeringsformen är *pliktig* att anställa åtal mot felande justitieråd (eller regeringsråd), då vissa i paragrafen angivna förutsättningar äro för handen, har så i visst fall icke skett. Det kan vara skäl att erinra därom att J. O:s befogenheter enligt 3 § i sin instruktion att i visst fall underlåta att anställa åtal icke gäller vid ämbetsbrott av justitieråd eller regeringsråd. Frågan om åtal gentemot dem löses uteslutande av 101 § i regeringsformen och den däremot svarande 4 § i J. O.-instruktionen. Man kan med skäl ifrågasätta, och det är för riksdagen omöjligt att kontrollera, om icke åtskilliga oegentligheter inom förvaltningen gå justitieombudsmannen förbi och om icke felaktigheter förekomma inom högsta domstolens rättskipning, felaktigheter, vilka J. O. endast motvilligt och efter påstötningar, t. ex. i pressen, påtalar. I det bekanta Högbroforsmålet har den dom högsta domstolen fällt utsatts för mycket stark kritik, och den juridiska och affärs-ekonomiska sakkunskapen synes i hög grad vara ense därom, att i detta fall en oskyldig genom högstadomstolsdomen berövats frihet, ära och egendom. J. O. har icke ens upptagit denna sak till undersökning. I det fall, där riksrättsåtal bort anställas — mindre omfattande än Högbroforsmålet och därför också av mindre allmän vikt än detta — det s. k. hörnströmska arvsmålet, har J. O:s maktlöshet kommit till synes med all önskvärd skärpa. Alla förutsättningar för ett inskridande jämlikt 101 § i regeringsformen föreligga här. J. O. har dock avskrivit ärendet ur sitt diarium såsom slutbehandlat. Detta kan näppeligen bero därpå, att J. O. svävat i den villfarelsen, att han vore befogad att även vid ämbetsförbrytelser av högsta domstolen stundom avstå från att anställa åtal. Fallet är nämligen sådant, att åtal icke under några omständigheter bort få utebli. Förutsättning för att J. O. skall låta vid avgiven förklaring bero, är nämligen 1:o) att saken har ringa vikt, 2:o) att all skada på grund av ämbetsbrottet blivit ersatt, och 3:o) att ämbetsmannen medgivit felet och förklarat sig ämna för framtiden undvika dess upprepande. Målet finnes refererat i J. O:s ämbetsberättelse till årets riksdag s. 230—241. Därav framgår, att den fällda domen varit delvis klart felaktig, delvis vilseledande, att målet i sin helhet felbehandlats av högsta domstolen, att väsentlig ekonomisk skada därigenom vållats enskilda och att de förelupna oriktigheterna varit beroende av domstolens okunnighet om elementära rättsregler. Sidorna 142—151 i ämbetsberättelsen upptar ett fall, där J. O. ansett sig icke kunna underlåta åtal, ehuru all skada ersatts och den felande förklarat sig för framtiden skola undvika felets upprepande. Här har en häradshövding förbisett ett stadgande i lagen om villkorlig dom, varigenom en enskild ådömts villkorlig dom — ehuru han bort få avtjäna frihetsstraffet. Detta en underdomares förbiseende av en underordnad regel, varigenom icke någon lidit oförrätt, kan icke anses såsom allvarligare än en enhällig högsta domstols förbiseende av elementära

arvsföljdsregler. I fallet Hörnström har icke heller all skada ersatts, i det tvist alltjämt tyckes råda mellan de felande justitieråden och en av dem, som orättmätigt förlorat sin talan i högsta domstolen. Något medgivande av felet och löfte om bot och bättring ha de felande justitieråden i fallet Hörnström vidare rakt icke gjort. De medgiva visserligen förbiseendet, men påstå, att detta föranletts av det sätt, på vilket parterna i målet utfört sin talan. Att detta påstående är oriktigt, framgår redan av J. O:s referat av målet. (Se särskilt sid. 232: »Klara Bloms ombud framhöll... etc.»). Justitieråden tyckas också göra gällande, att ersättningssskyldighet icke lagligen skulle åligga dem i följd av den oriktiga domen. Trots allt detta har J. O. avskrivit ärendet »med hänsyn till det förelupna felets beskaffenhet och erhållna upplysningar rörande utbetalade ersättningar». Hans handläggning av detta i och för sig självt icke så betydande ärende bär ett oroande vittnesbörd om de yttersta konstitutionella garantiernas förfall. Kunnat regeringsformens bestämmelser ostraffat kränkas, är vårt lands rättskultur sannerligen icke mycket värd.

Bristerna i J. O.-ämbetets utövande elimineras endast delvis därigenom, att den praxis frångås, enligt vilken karriärdomare utses till ombudsmän. Trots att det ligger stor vikt därpå, att riksdagen för framtiden låter sitt val falla på en fritt verksam praktisk jurist, på en rättsvetenskapsman eller på en ämbetsman, som är för riksdagens ledamöter känd och som nått en definitiv position inom rättsvärden, måste likväl J. O.-ämbetets förfall motverkas med mera djupgående åtgärder. Själva J. O.-institutionen — riksdagsmaktens främste företrädare och rättsordningens yttersta värn — måste otvivelaktigt givas en förnyad styrka. De grundläggande principerna därvidlag böra vara, att J. O.-ämbetet gives en sådan social pondus, att det blir att betrakta såsom jämbördigt med de högsta domarämbeten, såsom den främsta befattning inom rättsvärden en man överhuvud taget kan erhålla, att J. O. och den, som fyllt sådan befattning, gives en mot ämbetets vikt svarande ekonomisk ställning och att täta ombudsmannabyten i görligaste mån undvikas.

Det kan givetvis föreligga skäl för riksdagen att företaga byte av ombudsman, liksom en sådan kan önska återgå till tidigare verksamhet. I fall, då ombudsman icke brustit i fullgörandet av sin ämbetsplikt, måste han tydligen, om han återinträder i statstjänst, i denna erhålla löneförmåner, som fullt motsvara det högsta, tjänstemän inom justitiestaten åtnjuta. Motsvarande pension bör likaledes tilläggas honom. En ombudsman, som återgår till privat verksamhet, torde också han böra tilläggas någon ersättning, förslagsvis i form av en pension, som kunde utgå med ett mindre årligt belopp. Förutvarande ombudsmän, som utses till ledamöter av högsta domstolen eller regeringsrätten, torde därigenom böra gå förlustiga de särskilda löneförmåner de i egenskap av förutvarande justitieombudsmän uppbära. Det borde ock stå riksdagen fritt att beträffande ombudsman, som icke omväljes, i samband med debatten om hans ämbetsberättelse, fränkänna honom de ekonomiska förmåner, han eljest skulle uppbära. Detta bör dock blott

kunna ske under förutsättning, att ombudsmannen under det sist tilländalupna året brustit i fullgörandet av sin ämbetsplikt.

Militieombudsmannen måste givetvis betraktas under samma synvinkel som justitieombudsmannen, såvida icke ämbetena kunde sammanslås.

Med hänvisning till ovanstående hemställes,

att riksdagen ingår till Kungl. Maj:t med anhållan om utredning om de åtgärder, som kunna anses gagneliga för stärkandet av ombudsmännens fria ställning, samt därom, att Kungl. Maj:t till riksdagen ville ingiva de förslag i ämnet, vartill utredningen kan giva anledning.

Stockholm den 22 januari 1936.

Nils Christiernsson.
